

נגישות השירות בהשכלה גבוהה – מהלכה למעשה

מיכל טבקמן

השכלה גבוהה מזוהה כיום כמרכיב טבעי ומרכזי במעגל החיים של האדם. היא מהווה אמצעי לרכישת מקצוע ומאפשרת ניידות תעסוקתית. על-פי הוועדה הציבורית לבדיקת ענייני הנכים וקידום שילובם בקהילה (ועדת לרון) עולה שככל שרמת ההשכלה של הנכים גבוהה יותר, כן גדלים הסיכויים כיישולו בחברה בכלל ובתעסוקה בפרט ויכולו לקיים עצמם בכבוד. במסגרת המלצותיה מבקשת הוועדה להמשיך ולעודד קליטת סטודנטים עם מוגבלויות שונות במוסדות להשכלה גבוהה ולסייע להם באמצעות ליווי במידת הצורך. בנוסף קוראת הוועדה לפעול להרחבת הנגישות במוסדות להשכלה גבוהה (דוח ועדת לרון, 2005).

סטודנטים עם מוגבלות הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה עלולים להיתקל במחסומים פיסיים, חוסר ידע, תפיסות לא נכונות ועמדות שליליות של אנשי אקדמיה כלפיהם. עמדות שליליות משקפות דעות קדומות לגבי מה אדם עם מוגבלות יכול או לא יכול לעשות ושיפוט לגבי יציבותו (Johnson, UROP, 2004; 2006). מעבר לכך, פעמים רבות אנשי אקדמיה חסרים את הכלים המתאימים כדי לעזור לסטודנטים עם מוגבלות להשתלב בלימודים. סטודנטים אלה לא תמיד מקבלים גישה שווה על ידי מרצים ואנשי מנהלה לכל הפעילויות האקדמיות והחברתיות הקיימות באוניברסיטה (UROP, 2004).

תחום ההשכלה אינו התחום היחיד בו אנשים עם מוגבלות חווים מחסומים, הפליה או דיכוי. ניתן למצוא מחסומים כגון אלה גם בתחום התעסוקה, המגורים, השירות הציבורי והפנאי. התהליך החברתי והמדיני לשינוי הגישה המפלה לנכים החל בסוף שנות השישים באמצעות התנועה לזכויות לנכים (Disability Rights Movement) שקמה בארצות הברית.

תנועה זו שאפה להביא לשינוי חברתי על ידי שיתופם של נכים בעיצוב ההסדרים הנוגעים להם. מטרתם הייתה שהסדרים אלה ישקפו את נקודת מבטם ויבטיחו את זכויותיהם (אדמון, 2007).

חקיקה העוסקת בזכויות אנשים עם מוגבלות בעולם ובארץ

ניתן להבחין בשני שלבי התפתחות חקיקה בנושא זכויות עבור אנשים עם מוגבלות. בשלב ראשון החקיקה עסקה בהבטחת שוויון פורמאלי. החוקים שעסקו בנושא אסרו הפליה על רקע מוגבלות בתחומים של תעסוקה, לימודים וכו'. החקיקה

מיכל טבקמן מרפאה בעיסוק MSc, רכזת תכנית השכלה אקדמאית נתמכת במסגרת עמותת רעות לבריאות נפש קהילתית ורכזת נגישות באוניברסיטה העברית.

נקשר לתפיסה של זכויות אדם, הכלה, והשתתפות. משנות התשעים החל תהליך שינוי תפיסתי לגבי מוגבלות ומעבר למודל של זכויות אדם (Feldman, 2007).

בשנת 1998 חלה פריצת דרך בתחום הנגישות עם קבלת חוק שוויון זכויות אנשים עם מוגבלות, התשנ"ח - 1998. ניסוח חוק השוויון הושפע רבות מחקיקת שוויון במדינות זרות ובעיקר מה-ADA האמריקאי. חוק זה הוא חוק זכויות האדם הראשון בישראל (Feldman, 2007; אדמון, 2007).

מטרת החוק היא להבטיח את מחויבותה של החברה הישראלית לקדם שוויון זכויות של אנשים עם מוגבלות על ידי: מניעת אפליה, חתירה לשוויון על ידי מתן התאמות, עידוד אפליה מתקנת בסקטור הציבורי והפרטי ומעורבות פעילה של אנשים עם מוגבלות בקבלת החלטות (Feldman, 2007).

ב-2005 התקבל תיקון מס' 2 לחוק השוויון - חוק הנגישות. חוק זה מגדיר נגישות כ"אפשרות הגעה למקום, תנועה והתמצאות בו, שימוש והנאה משירות, קבלת מידע הניתן או המופק במסגרת מקום או שירות או בקשר אליהם, שימוש במתקניהם והשתתפות בתכניות ובפעילויות המתקיימות בהם, והכול באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי".

מטרת החוק היא לעגן את הזכות לנגישות, להטיל את חובת הנגישות על האחראי למקום ציבורי או על המספק שירות ציבורי ולהגיע למצב בו מקומות ושירותים ציבוריים יהיו נגישים לאנשים עם מוגבלות (אורן ודגן, 2007).

נגישות להשכלה גבוהה

השירות המרכזי שהאוניברסיטה מציעה הוא מתן מידע מסוגים שונים: מידע טכני, המתייחס לשירותים נלווים ללמידה כמו מעונות הסטודנטים, סיוע כלכלי ומתקני ספורט; מידע ייעוצי, סיוע בהרכבת מערכת לימודים והתאמות לימודיות; מידע אקדמי, ניתן באמצעות הסגל האקדמי במסגרת הקורסים השונים, שימוש בספריות, חדרי מחשבים ומעבדות. נגישות לכל סוגי המידע צריכה לבוא לידי ביטוי בפיתוח ואימוץ טכנולוגיות מסייעות, תודעת שירות, התאמות באתרי הלימוד השונים: הרצאות, מעבדות וסירי לימודים והתאמות באתרים תומכי למידה: ספריות וחדרי מחשבים (רמות, 2006).

התבססה על חוקי זכויות אדם אחרים האוסרים על הפליה מטעמי גזע, מין או דת. בשלב השני פעילי זכויות לאנשים עם מוגבלות הגיעו להכרה ששוויון פורמאלי לא מספיק, שוויון צריך לכלול גם הסרת מכשולים פיזיים, מנהלתיים, מכשולי תקשורת ועמדות שליליות. בהתאם לגישה זו שילבה החקיקה בנושא שוויון את החובה לבצע התאמות נגישות כחלק מאיסור הפליה של אנשים עם מוגבלות (אדמון, 2007).

החובה לספק נגישות עוגנה לראשונה בתקנות שנכתבו מכוח סעיף 504 לחוק השיקום האמריקאי (Rehabilitation Act) משנת 1973. חוק זה הכיר לראשונה בכך שהדרה של אנשים עם מוגבלות היא אפליה. החוק מורה ששום אדם עם מוגבלות לא יודר, יימנעו ממנו זכויותיו או יהיה חשוף לאפליה בשום תכנית או פעילות המקבלת תמיכה כלכלית ממשלתית (אדמון, 2007; Barazandeh, 2005).

החוק המרכזי המסדיר כיום בארה"ב את זכותם של אנשים עם מוגבלות לשוויון הוא חוק אמריקאים עם מוגבלות (Americans with disabilities act - ADA) מ-1990. חוק זה הצטרף לחוק השיקום מ-1973 והרחיב את חובת הנגישות עבור אנשים עם מוגבלות גם לסקטור הפרטי ולמוסדות דת. זכאים להיכלל בחוק אנשים עם מוגבלות או כאלה שיש להם קשר זוגי או משפחתי עם אדם עם מוגבלות (אדמון, 2007; Barazandeh, 2005).

בישראל במשך שנים רבות המונח "מוגבלות" הוזכר בהקשר של רווחה או רפואה וכמעט שלא

יכול ליצור תנאי סביבה שיקטינו את סיכוי ההצלחה עבור סטודנטים עם מוגבלות. לטענתם, אקלים חברתי חיובי בקמפוס עבור סטודנטים אלה צריך לכלול: אווירה מקבלת של סטודנטים עם סגנונות למידה שונים מהמקובל, התחשבות בסטודנט בבניית תכנית הלימודים ועידוד הסטודנט להשתתף באופן מלא במגוון הפעילויות בקמפוס. במחקר איכותני שנערך ע"י Jung (2003) נבדקו תהליכים מוסדיים הקשורים ליישום נגישות והשתלבות של סטודנטים עם מחלות כרוניות באוניברסיטה. תוצאות המחקר מראות, בין היתר, כי סטודנטים הזקוקים להתאמות שאינן נפוצות באותו מוסד נתקלים בקשיים בירוקרטים וביחס חשדני מהסגל האוניברסיטאי.

נגישות להשכלה גבוהה מתייחסת לחובה החוקית של המוסד ליצור הזדמנות אמיתית עבור אנשים עם מוגבלות להשתתף באופן מלא בחיי האוניברסיטה. החובה לנגישות בהשכלה גבוהה מתייחסת לאי אפליה והסרת מחסומים. האוניברסיטה צריכה לנקוט צעדים יזומים בהתאמה של אמצעים ושירותים המונעים הכללה והשתתפות של הסטודנטים (Jung, 2003). לפי חוק הנגישות "מוסדות על תיכונים ושירותי השכלה הניתנים על ידי מוסדות אלה יהיו נגישים בהתאם להוראות נגישות למקומות ציבוריים ונגישות השירות. שר החינוך ושר התעשייה, מסחר ותעסוקה לפי העניין יקבעו הוראות בדבר התאמות הנגישות הנדרשות על מנת לאפשר לאדם עם מוגבלות נגישות למוסדות ההשכלה ושירותי ההשכלה הניתנים בהם לרבות התקנת שירותי עזר ואמצעי עזר".

מחסומים להשכלה גבוהה

למרות התשתית החברתית והמקצועית והחקיקה הקיימת לשילוב אנשים עם מוגבלות בהשכלה גבוהה, מחקרים מראים שסטודנטים עדיין נתקלים במחסומים פיסיים, אקדמיים וחברתיים במהלך לימודיהם. במחקר מטה אנליזה שבדק עמדות של מרצים כלפי סטודנטים עם מוגבלות נמצא שלמרצים יש עמדות חיוביות כלפי סטודנטים אלה (Rao, 2004). לעומת זאת, במחקר שבדק את חוויית הלמידה עבור סטודנטים עם מוגבלות נמצא שמרבית הסטודנטים חשים שהם מעוניינים בתקשורת טובה יותר עם המרצים וכן שיש צורך שהמרצים ילמדו יותר על מוגבלויות (Brazandeh, 2005).

ראוי להדגיש את חשיבות עמדות הסגל האקדמי כלפי סטודנטים עם מוגבלות. לעמדות יש תרומה משמעותית להצלחה או כישלון של סטודנטים אלה בהשתלבותם בהשכלה גבוהה (Rao, 2004). עמדות שליליות של מרצים ואנשי מנהלה בחוג יכולות למנוע מסטודנטים לחשוף את מגבלתם ולפנות על מנת ולקבל את ההתאמות להן הם זכאים. טענה זו נכונה בעיקר לגבי סטודנטים עם מגבלה לא נראית (Johnson, 2006; Jung, 2003). Wilson, Getzel and Brown (2000) טוענים כי גם כאשר יש שיפור ברמת הנגישות במוסד הלימודים, סטודנט עם מוגבלות עדיין עלול לחוות אקלים חברתי מוסדי לא תומך. אקלים לימודי לא מתאים

אתגרים בהטמעת מודל הנגישות

ניתן לראות שתהליך החקיקה אינו מספיק על מנת להטמיע את שיח הנגישות וליישמו בעולם האקדמי. הציפייה שהקהילה האקדמית תאמץ גישה זו ללא תהליך מתווך אינה מוצדקת. הקהילה האקדמית לא הייתה שותפה למהפכה החברתית והחקיקתית שהתחוללה בעולם ובארץ בשנים האחרונות בתחום הנגישות. למרות זאת יש ציפייה שמרצים יבצעו שינויים מהותיים בדרכי ההוראה שלהם ובדרך בה הם מעריכים את הישגי הסטודנטים. יותר מכך, יש ציפייה שהקהילה האקדמית תשנה את תפיסת עולמה ותתאים אותה לרוח המהפכה החברתית. ניתן לזהות שלושה ערכים מרכזיים המרכיבים את התפיסה התרבותית של אנשי אקדמיה: רכישה והפצה של ידע על ידי הוראה, מחקר ופרסום; אוטונומיה מקצועית וחופש אקדמי; ושיתוף פעולה בין עמיתים המתבטא בעבודה משותפת ומינהל עצמי (Love, Kuh Mackay & Hardy, 1993).

וזמן המוקדש לכתיבה ומחקר. שמירה על החופש האקדמי משמעותה שחבר הפקולטה קובע על דעת עצמו מה יהיו התכנים, חומרי הקריאה, משימות ההגשה, ואמצעי הלימוד בקורס אותו הוא מלמד (Love, Kuh Mackay & Hardy, 1993; Hardesty, 1995).

אנשי אקדמיה מייחסים חשיבות לקשרים הקולגיאליים בין חבריה. האקדמיה נתפסת כקהילה תומכת של משכילים המאפשרת קשר חברתי ואינטלקטואלי. ניסיונות להגדיל שליטה מנהלית על פעילות באקדמיה עלולים לגרום להתנגדות כוללת של חבריה (Love, Kuh Mackay & Hardy, 1993; Hardesty, 1995).

האמצעים להפצת ידע והיחס בין הוראה ומחקר משתנים בין פקולטות. מוסדות מחקר ישימו דגש על תפוקה של מחקר ופרסום ויעדיפו אותם על הוראה כאמצעי מרכזי להפצת ידע. לעומת זאת, מכללות קהילתיות מאמינות שהוראה חשובה יותר ממחקר ושאיכות ההוראה היא הנושא המרכזי עליו יש לשים את הדגש (Love, Kuh Mackay & Hardy, 1993; Hardesty, 1995).

אחד הערכים החשובים ביותר באקדמיה הוא שמירה על אוטונומיה מקצועית וחופש אקדמי. ככל שרמת המומחיות של חבר האקדמיה היא גדולה יותר כך גדלה ציפייתו לאוטונומיה מקצועית. אוטונומיה זו כוללת גמישות בקביעת זמן הוראה

נגישות פיזית באוניברסיטה העברית

מישושיים, דלתות חדשות, ריצוף מאות מטרים של שבילים ועוד.

בשנת 2004 רכשה האוניברסיטה מכשור לסטודנטים לקויי שמיעה והנגישה מספר אולמות לימוד.

במקביל, בוצע תכנון כולל לנגישות בקמפוס גבעת רם (עלות צפויה היא כ-16 מיליון ש"ח). הוכנסו שיפורים מקומיים בקמפוס רחובות, כולל שתי מעליות, מאחזי יד וריצוף שבילים חדשים.

כיום, מקפידה האוניברסיטה מאוד בנושא הנגישות. כל פרויקט חדש של בנייה, שיפוץ או שדרוג, מלווה ביועץ נגישות, כהנחיה גורפת.

ד"ר אבי רמות

בשנת 2000 החליטה האוניברסיטה העברית לטפל באופן מקצועי בנגישות הפיזית בקמפוסים שלה, זאת בעקבות דו"ח מבקר האוניברסיטה.

המרכז הישראלי לנגישות של עמותת שק"ל ביצע, עפ"י הזמנת האוניברסיטה, סקר נגישות מקיף, בשלושה מתוך ארבעת הקמפוסים: גבעת רם, הר הצופים ורחובות. הסקר נמסר לאנשי האוניברסיטה בתחילת 2001, יחד עם הנחיות כלליות לביצוע תיקוני הנגישות הנדרשים.

לצורך ביצוע הפרויקט, הוקמה ועדת היגוי בראשותו של מנכ"ל האוניברסיטה ובהשתתפות נציגים מהאוניברסיטה (מהנדסים, אדריכלים, אנשי אחזקה), נציגי סטודנטים, נציגי דיקנט, נציגי המוסד לביטוח לאומי ויועצי הנגישות של האוניברסיטה (שק"ל).

ועדת ההיגוי החליטה על מתן עדיפות לקמפוס הר הצופים. הוגדר פרויקט בהיקף של 1.5 מיליון דולר והתקבלה הסכמת המוסד לביטוח לאומי להשתתף ב-50% מהעלות.

האוניברסיטה פעלה בארה"ב לגיוס תרומות לנושא זה והצליחה לגייס 750,000 דולר, שיחד עם המענק מביטוח הלאומי, השלימו את הכסף הדרוש לפרויקט.

הביצוע בשטח החל ב-2002 ונמשך עד 2003. בפועל הותקנו 24 מעליות חדשות, 12 רמפות, מאות מטרים של מאחזי יד, שני מעלונים, משטחים

שירותי הייעוץ לסטודנט, מרכז הלמידה לעיוור, היחידה למעורבות חברתית ותכנית השכלה אקדמאית נתמכת. העבודה המשותפת אפשרה היכרות מעמיקה וטובה יותר של עבודת כל אחד מהגורמים, בנוסף, התאפשר איגום משאבים של היחידות. במרכז הלמידה לעיוור נמצא שקיימת טכנולוגיה מסייעת שמתאימה גם לסטודנטים עם לקויות למידה. דוגמה נוספת היא ששירותי הייעוץ לסטודנט נעזרים בידע השיקומי של תכנית השכלה אקדמאית נתמכת על מנת לסייע לסטודנטים המטופלים על-ידם המתמודדים עם מגבלה נפשית.

במסגרת העבודה המשותפת של קבוצת הנגישות נכתבו שתי חוברות מידע בנושא נגישות: חוברת מידע לסטודנט המכילה מידע לגבי שירותים הניתנים לסטודנטים עם מוגבלות באוניברסיטה וכן מידע לגבי זכויות להן הם זכאים במסגרת שירותים ציבוריים בקהילה ובמסגרת עמותות.

חוברת נוספת שנכתבה היא חוברת מידע לסגל אקדמי ומנהלי. החוברת מכילה מידע לגבי שבע קבוצות של סטודנטים עם מוגבלות. היא מתארת בקצרה את סוג המגבלה, השפעתה על התפקוד הלימודי ועצות כיצד ניתן לסייע לסטודנטים אלה. החוברת תחולק במהלך שנת הלימודים הקרובה במסגרת פגישות הסברה עם סגל אקדמי ומנהלי.

כאמור, התפיסה התרבותית בחלק ניכר ממוסדות הלימוד האקדמיים מעדיפה את המחקר והפרסום המדעי על פני הוראה. במחקר שבדק מספר גדול של אנשי אקדמיה מ-14 מוסדות לימוד שונים נמצא ש-42% מאנשי האקדמיה לא קבלו משוב על ההוראה שלהם במשך כל שנות עבודתם (Hardesty, 1995).

יישום תקנות הנגישות להשכלה גבוהה ידרוש מאנשי האקדמיה לבצע שינויים המנוגדים לערכים המרכיבים את תרבות העבודה שלהם. על מנת ליצור אפשרות של הוראה נגישה המרצים יצטרכו להשקיע זמן ומחשבה בתחום בו הם לא יקודמו או יזכו להערכה מקצועית ולא יקבלו הנחייה מסודרת. שינויים אלה עלולים להתפרש כפגיעה באוטונומיה המקצועית ובחופש האקדמי, בעיקר, כשהבקשה לשינוי מגיעה מהסגל המנהלי ולא מעמיתיהם לסגל האקדמי.

אכיפת נגישות המתבססת רק על כוח החוק תגרום לכך שהנגישות תיתפס כחובה שניתן להפר ברגע שאין עליה פיקוח. על-מנת להביא לשינוי מהותי בתחום הנגישות ובפרט בנגישות להשכלה גבוהה יש ליצור שינוי עמוק בתפיסה הציבורית כלפי אנשים עם מוגבלות. יש להביא לשינוי עמדות של אנשי הסגל האקדמי שיאפשר הכרה בסטודנטים עם מוגבלות כקבוצה לגיטימית ושוות זכויות בקהילה האקדמית.

יישום מודל הנגישות: יחידת הנגישות באוניברסיטה העברית בירושלים

על מנת לאפשר לסטודנט עם מוגבלות נגישות להשכלה גבוהה יש לשלב שלושה מעגלים של נגישות:

- עבודה משותפת של היחידות נותנות השירות לסטודנטים בתוך האוניברסיטה.
- קשר ועבודה משותפת עם הקהילה האוניברסיטאית המנהלית והאקדמית, ו-
- קשר עם שירותים ציבוריים בקהילה – משרדי ממשלה ועמותות.

במסגרת דיקנט הסטודנטים באוניברסיטה העברית קמה קבוצת עבודה בנושא נגישות. הקבוצה מורכבת מראשי היחידות הנותנות שירות לסטודנטים באוניברסיטה: יחידת התמיכה בסטודנטים עם לקויות למידה, יחידת הנגישות,

הסטודנטים לגביי סיוע של גורמים ציבוריים כמו המוסד לביטוח לאומי, משרד הבריאות ומשרד הביטחון. שיתוף הפעולה בין הגורמים בא לידי ביטוי באמצעות סיוע בהפניית הסטודנט לקבלת שירות ציבורי בקהילה. כאשר מחלקת השיקום של הביטוח הלאומי מאשרת לסטודנט זכאות לשיעורי עזר או חונכות, יחידת הנגישות יכולה לסייע לסטודנט למצוא את המורים והחונכים. בנוסף, היחידה מעניקה הדרכה והכשרה למורים וחונכים.

מגמות וכיוונים לעתיד

על מנת לאפשר הטמעה מעמיקה של הנגישות להשכלה גבוהה ועבודה לפי מודל שלושת המעגלים יש לפעול באמצעות מרכז תמיכה רב נכותי הנשען על מודל מרכזי התמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה של עמותת "לשם" (פינקלשטיין, 2006). מרכז זה יורכב מצוות רב מקצועי אשר יוכל לתת מענה לקשת הרחבה של צרכי הסטודנטים עם מוגבלות באוניברסיטה. המרכז יכיל יחידת איתור ואבחון רב תחומי, כולל גם אבחון תעסוקתי, אשר תפנה את הסטודנט לאיש הצוות המתאים במרכז לפי צרכיו. כמו כן, המרכז יעניק לסטודנטים שירותי ייעוץ, תמיכה והעצמה. המרכז יפעיל גם מערך סיוע והסברה לאנשי סגל אקדמי ומנהלי באוניברסיטה ויקיים קשר רציף עם הסגל האוניברסיטאי, השירות הציבורי ועמותות בקהילה (פינקלשטיין, 2006). נגישות להשכלה גבוהה לא יכולה להיות שלמה ללא שלושת מעגלי העבודה שהוזכרו. מודל נגישות המאפשר אזור חפיפה של שלושת המעגלים הוא זה שיאפשר סביבה אקדמית שוויונית שמסוגלת להסיר מכשולים פסיים, אקדמיים ותרבותיים ומאפשרת שילוב של הסטודנט תוך מיצוי מלא של יכולותיו.

מעגל שני של נגישות מתקיים באמצעות עבודה עם הקהילה האוניברסיטאית: על מנת להטמיע באופן עמוק את מודל הנגישות לסטודנטים עם מוגבלות יש להתגבר על הבדלי התרבות והערכים הקיימים בין שיח הזכויות של מודל הנגישות לערכים האקדמיים של אוטונומיה, חופש אקדמי ושוויון בין הסטודנטים. יש להסביר למרצים את חשיבות הנגישות וביטוייה באמצעות התאמות בלי שיחוש שהשינויים שהם מתבקשים לעשות פוגעים בהם. תהליך ההסברה באוניברסיטה העברית כולל מפגשים עם קבוצות אקדמיות ומנהליות שונות כגון: מזכירות לענייני הוראה, דיקנים, דיקני משנה, מרצים ומתרגלים.

בנוסף, היחידות השונות שעובדות עם הסטודנטים מקיימות קשר רצוף עם גורמים מנהליים ואקדמיים כדי לתווך בינם לבין הסטודנטים ולאפשר לסטודנטים לקבל את ההתאמות להן הם זקוקים. בנוסף לכך יחידת הנגישות מקיימת קשר עם גורמים שונים באוניברסיטה ליצירת פרויקטים משותפים. בספריית האוניברסיטה הוקמה, בשיתוף עם יחידת הנגישות, עמדת מחשבים נגישה לכל סוגי המוגבלות. היחידה כוללת אמצעי חומרה כמו סוגים שונים של עכברים, מקלדת מותאמת ומסך גדול ואמצעי תוכנה כמו תוכנת הקראה בעברית ובאנגלית ותוכנת הגדלת טקסט. שיתוף פעולה נוסף התקיים בין אוצרות האומנות של האוניברסיטה ויחידת הנגישות ליצירת תערוכה המותאמת לסטודנטים עם ליקויי ראייה ועיוורים. מעגל שלישי של נגישות מתקיים על ידי קשר ושיתוף פעולה עם שירותים ציבוריים בקהילה. אחת המטרות של היחידה היא לאפשר לסטודנטים עם מוגבלות למצות את זכויותיהם בתוך ומחוץ לאוניברסיטה. רכזת הנגישות מיידעת את

רשימת מקורות

- אדמון, צ. (2007). הזכות לנגישות בחקיקה הישראלית ובחקיקה בעולם. בתוך: ד. פלדמן, י. דניאלי-להב, ו.ש. חיימוביץ (עורכים), נגישות החברה הישראלית לאנשים עם מוגבלות בפתח המאה ה-21 (עמודים 223-177). לשכת הפרסום הממשלתית.
- דן, א. ודגן, נ. (2007). המהפכה החקיקתית בתחום הנגישות. בתוך: ד. פלדמן, י. דניאלי-להב, ו.ש. חיימוביץ (עורכים), נגישות החברה הישראלית לאנשים עם מוגבלות בפתח המאה ה-21 (עמודים 177-135). לשכת הפרסום הממשלתית.
- לרון, א. (2005). דו"ח הוועדה הציבורית לבדיקת ענייני הנכים וקידום שילובם בקהילה. מדינת ישראל. מדינת ישראל. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח - 1998, כולל תיקון מספר 2 לחוק - התשס"ה - 2005. משרד המשפטים - נציבות שוויון זכויות אנשים עם מוגבלות. אוחר ב-2 לספטמבר, 2008 מתוך <http://www.justice.gov.il>

- פינקלשטיין, ג. (2006). יחידת הנגישות להשכלה - מרכז התמיכה. אוחר ב-17 לנובמבר, 2008
מתוך <http://leshem.telhai.ac.il>
- רמות, א., (2006). תכנית-אב להנגשת האוניברסיטה העברית לאנשים עם מוגבלות, המרכז הישראלי לנגישות - עמותת שק"ל.
- Barazandeh, G. (2005). Attitudes toward disabilities and reasonable accommodation at The university. The Undergraduate Research Journal, 7, 1-12.
- Feldman, D. (2007). "Environmental justice" and persons with disabilities in Israel. Disability Studies Quarterly, 27(4).
- Hardesty, L.,(1995). Faculty culture and bibliographic instructions: An exploratory analysis. Library trends, 44(2),339-367
- Johnson, A. L. (2006). Students with disabilities in postsecondary education: Barriers to Success and implication to professionals. Vistas Online. Retrieved August 31, 2008 From <http://counselingoutfitters.com/vistas2006>
- Jung, K. E. (2003). Chronic illness and academic accommodation: meeting disabled «Unique needs» and preserving the institutional order of the university. Journal of Sociology and Social Welfare, 30(1), 91-112.
- Love, P. G., Kuh, G. D., MacKay, K. A., & Hardy, C. M. (1993). Side by side: Faculty and student affairs cultures. In G. D. Kuh (Ed.), Cultural perspectives in Student affairs work (pp. 37-58). Lanham, MD: University Press of America.
- Rao, S. (2004). Faculty attitudes and students with disabilities in higher education - a Literature review. College Student Journal, 38(2), 191-198.
- Wilson, K., Getzel, E., & Brown, T. (2000). Enhancing the post-secondary campus Climate for students with disabilities. Journal of Vocational Rehabilitation, 14, 37-50.
- UROP-Undergraduate Research Opportunities Program. (2004). Retrieved September 2, 2008 from www.urop.uci.edu/SURP/sample_proposals/

במפעל המוגן של עמותת שק"ל

אנו מייצרים נרות וסבונים בעבודת יד מסוגים שונים - ניתן להזמין בצבעים, בריחות ובצורות כיד הדמיון. ניתן להזמין גם נרות דקורטיביים, נרות הבדלה, נרות למזכרת עם הדפסה של לוגו או הקדשה מיוחדת לאירועים, כולל אריזה ובצרוף הדפסה או כרטיס ברכה.